

Image Schemas of the Story of Prophet Ibrahim (peace be upon him) in the Quran Using Johnson's Theory of Cognitive Linguistics

Zahra Yareh*

Peyman Salehi**

Mohammad Reza Shirkhani***

Elham Sobati****

Abstract

Introduction: One of the most important branches of cognitive semantics is image schemas. These schemas are proposed by Mark Johnson (1987) in the book "Body in Mind". According to this theory, Johnson has studied the corporeal knowledge of man. Johnson considered the container, path, and force schemas as the most important schemas. These schemas are considered as a kind of sensory experience. Because they have arisen from the perceptual mechanisms of sense and connect the world of the mind to the outside world. This mechanism has a high function due to the objectification of abstract concepts in religious texts. Regarding this purpose, the present study using Johnson schemas in cognitive linguistic approach examines the

*M.A of Arabic Language & Literature of Ilam University (Corresponding author). E-mail: z.yareh1179@yahoo.com

**Associate Professor at "Department of Arabic Language & Literature" of Ilam University, Ilam. E-mail: p.salehi@ilam.ac.ir

***Associate Professor at "Department of Arabic Language & Literature" of Ilam University, Ilam. E-mail: mr.shirkhani@ilam.ac.ir

****Assistant Professor at "Department of English Language & Literature" of Ilam University, Ilam. E-mail: e.sobati@ilam.ac.ir

Received date: 2022.08.04

Accepted date: 2022.11.08

story of Prophet Ibrahim (AS) because of its importance on different parts of life, such as religious topics, the existence of God, how to deal with enemies and belief in resurrection, confidence and trust in God. Although few researches have addressed these issues outside of cognitive linguistics. Therefore, the current study answers the following questions according to the story of Prophet Ibrahim (AS) in the Holy Quran and Johnson's linguistic theory:

1. In what conceptual frequency are image schemas presented in the Quranic story of Prophet Ibrahim (AS)?

2. Which types of image schemas has the greatest contribution in conveying the concepts and accurate understanding of the verses of the story of Prophet Ibrahim (AS)?

Methodology: To answer the research questions, the image schemas of the story of Prophet Ibrahim (AS) have been discussed using the descriptive-analytical method. In the current study, all the verses of this story have been examined and they were adapted to the Johnson's three schemas (container, path, and force). Then, each verse has been placed in its own image schemas. At the end, the table and diagram of the relevant schemas were drawn.

Finding: "Considering the obtained results, from the total number of verses in the story of Prophet Ibrahim (PBUH), the path schema has the largest number of verses compared to the container and force schemas. Then the highest frequency was for force and container schemas, respectively.

Conclusions: In the story of Prophet Ibrahim (PBUH), container schemas were used to convey different concepts such as: fear and torment. The concepts of dealing with polytheists and receiving rewards for obedience and servitude were drawn with a path schemas. Also, concepts such as going astray and surrendering to the divine command have been displayed with the help of force schemas.

Keywords: Holy Quran, the story of Prophet Abraham (pbuh), image schema, Johnson.

طرح‌واره‌های تصویری داستان حضرت ابراهیم در قرآن بر مبنای نظریه زبان‌شناسی شناختی جانسون

زهرا یاره*

پیمان صالحی**

محمد رضا شیرخانی***

الهام ثباتی****

چکیده

یکی از جدیدترین مباحث زبان‌شناسی، زبان‌شناسی شناختی است. این نظریه میان زبان و ذهن ارتباط برقرار می‌کند و دارای مباحثی همچون طرح‌واره‌های تصویری و استعاره مفهومی است. از جمله ساخت‌های شناختی، طرح‌واره‌های تصویری‌اند که برای انتقال مفاهیم انتزاعی، تجربیات فیزیکی انسان پس از ارتباط با محیط خارج بر ساختارهای مفهومی، نگاشت می‌شوند. جانسون معتقد است انسان بر اساس تجربیاتی که از جهان پیرامون خود کسب می‌کند، برای فهم امور انتزاعی آمادگی بیشتر و بهتری خواهد داشت. بسیاری از مفاهیم انتزاعی به‌کاررفته در داستان‌های قرآن کریم نیز با مفاهیم عینی به مخاطبان انتقال داده شده است؛ از این رو پژوهش حاضر به بررسی طرح‌واره‌های تصویری داستان حضرت ابراهیم علیه السلام با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی پرداخته است. نتایج حکایت از آن دارند از مجموع آیات دربردارنده داستان حضرت ابراهیم علیه السلام بیشترین آیات شامل طرح‌واره حرکتی است. کمترین آیات طرح‌واره قدرتی و حسی‌اند. بر اساس میزان

* کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه ایلام (نویسنده مسئول). z.yareh1179@yahoo.com

p.salehi@ilam.ac.ir

mr.shirkhani@ilam.ac.ir

e.sobati@ilam.ac.ir

** دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ایلام.

*** دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ایلام.

**** استادیار گروه زبان انگلیسی دانشگاه ایلام.

تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۲/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۰۲

طرح‌واره‌های حجبی، قدرتی، حرکتی به‌کاررفته در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام مفاهیم ذهنی بسیاری مانند ترس، عذاب، پوستش، اطاعت، اطمینان قلبی انتقال داده شده و منجر به ترسیم بهتر در ذهن مخاطب شده‌اند.
واژگان کلیدی: قرآن، داستان حضرت ابراهیم، طرح‌واره تصویری، جانسون.

مقدمه

یکی از راه‌های کسب آگاهی انسان درباره پیرامون خود، مطالعه علوم شناختی است. علوم شناختی، شیوه عملکرد ذهن، نحوه دریافت اطلاعات از محیط به کمک حواس و شیوه پردازش آنها، تمییز آنچه درک شده و مقایسه آن با اطلاعات سابق که در ذهن وجود دارد، همچنین طبقه‌بندی و ذخیره این اطلاعات را در ذهن در بر می‌گیرد (Loebner, 2002, p.171).

علوم شناختی تلاش می‌کند با تبیین رابطه میان شناخت انسان و پدیده‌های پیرامون خود، از شیوه تعامل با این پدیده‌ها درک درست و بهتری به دست آورد. تا با به‌کارگیری این امور، رویکردی «ذهن-تجربه‌محور» ارائه دهد. این نکته در زبان‌شناسی شناختی از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ زیرا اغلب تجربیات و اندیشه‌های انسان از راه زبان به اشتراک گذاشته می‌شود (دریس و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۶۰). تخیل و خلق صورت‌های خلاق که در تجربیات انسان ریشه دارد، منجر به جسمی‌شدگی و درک عینی از مفاهیم انتزاعی می‌شود. بنابراین بر اثر همین رویکرد عین‌گرا و جسمی‌شدن طرح‌واره‌های تصویری در نظام مفهومی شکل می‌گیرند.

از مهم‌ترین شاخه‌های معناشناسی شناختی می‌توان به طرح‌واره‌های تصویری اشاره کرد. این طرح‌واره‌ها توسط مارک جانسون (۱۹۸۷) در کتاب بدن در ذهن مطرح شده است. بر اساس این نظریه، جانسون به شناخت جسمی‌شده انسان پرداخته است. از جمله مهم‌ترین طرح‌واره‌هایی که جانسون به آنها پرداخته، می‌توان به طرح‌واره‌های حجمی (Container schema)، حرکتی (Path schema) و قدرتی (Force schema) اشاره کرد. این طرح‌واره‌ها نوعی تجربه حسی به شمار می‌آیند؛ زیرا از مکانیسم‌های ادراکی حس ناشی شده‌اند و جهان ذهن را به جهان خارج متصل می‌کنند. این مکانیسم به دلیل

عینیت‌سازی مفاهیم انتزاعی در متون دینی از کارکرد بالایی برخوردارند (بهروزی و فرع شیرازی، ۱۳۹۹، ص ۲۸).

طرح‌واره حجمی به پدیده‌ها حجم می‌دهد. طرح‌واره حرکتی به پدیده‌ها مانند جانداران قابلیت حرکت کردن می‌دهد و طرح‌واره قدرتی که پدیده‌ها را دارای تفکر، تکلم و جز آن می‌پندارد. درحقیقت هر کدام به‌نوعی به پدیده‌های مختلف روح و معنا می‌بخشند (خسروی و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۰)؛ برای نمونه در آیه شریفه «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا: ما راه را به او نشان دادیم، خواه شاکر باشد خواه ناسپاس» (انسان: ۳)، معنای صراط مستقیم (راه مستقیم) استعاری و غیر حقیقی است. استعاره زندگی (سفر) است در آن از حوزه مبدأ سفر به حوزه مقصد (زندگی) پی برده می‌شود. با انطباق صورت گرفته، طرح‌واره مسیر یا همان طرح‌واره (مبدأ-مسیر-هدف) شکل گرفته است. این نوع طرح‌واره از حوزه مفهومی سفر که حوزه‌ای به مراتب عینی‌تر و انتزاعی‌تر از مفهوم زندگی است، به حوزه زندگی انتقال یافته، موجب درک عمیق‌تر مفهوم آن می‌شود (محمدی و جمشیدی، ۱۳۹۹، ص ۶۹).

قرآن کریم به عنوان مهم‌ترین منبع دینی دارای مفاهیم انتزاعی بسیاری است و در برخی موارد بیشتر مردم قابلیت فهم و درک آن را ندارند؛ در حالی که معمولاً انسان‌ها امور حسی و عینی را نسبت به امور عقلی و غیر عینی بیشتر درک می‌کند؛ به همین سبب خداوند متعال از طرح‌واره‌های تصویری برای بیان برخی مفاهیم شامخ عقلی، جهت بهره‌مندی مخاطبان استفاده کرده است. علاوه بر اینکه خداوند متعال جهت درک بیشتر مردم و انتقال مفاهیم، هنر داستان‌پردازی را نیز به کار گرفته است. نتیجه این امر آن می‌شود که انسان‌ها برای فهم آیات تصویرهایی متفاوت در ذهن ساخته، بر اساس آنها، آموزه‌های الهی را در زندگی به کار ببرند و به سعادت نهایی که هدف اصلی

خلقت است، دست یابند (خسروی و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۰).

به این منظور پژوهش حاضر با در نظر گرفتن نظریه مطرح شده توسط مارک جانسون نحوه به کارگیری این طرح‌واره‌ها را در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام به دلیل اهمیت آن از جهت دارا بودن مفاهیم اخلاقی و موضوعات گوناگون که از آنها می‌توان در بخش‌های مختلف زندگی مانند مباحث اعتقادی، وجود خداوند، نحوه برخورد با معاندان و اعتقاد به معاد، اطمینان و توکل به پروردگار بهره‌مند شد، در چهارچوب رویکرد زبان‌شناختی شناختی بررسی خواهد شد؛ هرچند پژوهش‌هایی اندک خارج از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی به این مباحث پرداخته‌اند.

بنابراین پژوهش حاضر بر اساس داستان حضرت ابراهیم علیه السلام در قرآن کریم و نظریه زبان‌شناسی جانسون پاسخ‌گوی پرسش‌های زیر است:

۱. طرح‌واره‌های تصویری در داستان قرآنی حضرت ابراهیم علیه السلام در چه بسامد مفهومی مطرح شده‌اند؟

۲. کدام یک از انواع طرح‌واره‌های تصویری بیشترین سهم را در انتقال مفاهیم و درک درست از آیات داستان حضرت ابراهیم علیه السلام دارد؟

طرح‌واره‌های تصویری از بسامد بالایی در مفهوم‌سازی مفاهیم انتزاعی در داستان قرآنی حضرت ابراهیم علیه السلام برخوردارند که با سازوکار طرح‌واره‌های تصویری حرکتی، حجمی و قدرتی امکان بررسی آن وجود دارد. علاوه بر اینکه مفاهیم اخلاقی مانند تواضع، کنترل خشم یا مسائل اعتقادی مانند وجود خداوند، معاد با کاربست یکی از انواع طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی یا همراهی چند نوع آن به‌شکلی زیبا مفهوم‌سازی شده است.

نام حضرت ابراهیم علیه السلام در ۶۳ آیه از ۲۵ سوره قرآن کریم ذکر شده و چهاردهمین

سوره قرآن به نام ایشان است (مرکز فرهنگ و معارف اسلامی، ۱۳۸۵، ج ۱، صص ۱۶۶). در ۱۳ سوره از سوره‌های قرآن کریم به زندگی حضرت ابراهیم علیه السلام اشاره شده است (بقره: ۱۲۴ و ۲۶۰-۲۵۸ / انبیا: ۷۱-۵۱ / انعام: ۸۳-۷۴ / عنکبوت: ۲۷-۱۶ / شعراء: ۸۹-۶۹ / زخرف: ۲۶-۲۸ / مریم: ۴۹-۴۱ / ابراهیم: ۳۸-۳۵ و ۴۹-۴۷ / صافات: ۱۱۳-۸۳ / ذاریات: ۳۷-۲۴ / هود: ۶۹-۷۶ / حجر: ۵۱ / نحل: ۱۲۰-۱۲۳). در زمینه طرح‌واره‌های تصویری پژوهش‌هایی صورت گرفته است. در ادامه به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود:

- درسی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی کاربست طرح‌واره‌های تصویری جانسون در قرآن کریم با تکیه بر اشاره‌های تربیتی و آموزه‌های اخلاقی در کلام وحی پرداخته‌اند. از جمله نتایج پژوهش انجام‌شده این است: از میان هر سه آیه قرآن، یک آیه طرح‌واره تصویری دارد که در مفهوم‌سازی موضوعات ذهنی و انتزاعی حائز اهمیت و کاربست آنها در رمز‌گشایی معنایی قرآن امری مسلم است.

- عابدی (۱۳۸۷) در بررسی طرح‌واره‌های عذاب در قرآن کریم از منظر زبان‌شناسی شناختی به این مطلب دست یافته است. طرح‌واره عذاب در قالب طرح‌واره حجمی، دوری و نزدیکی، خطی، نیرو، جلو و عقب نمود پیدا می‌کند. بر اساس این پژوهش خداوند با به‌کارگیری این طرح‌واره‌ها مفاهیم پیچیده را به صورت ملموس برای مخاطب بیان کرده است.

- توکل‌نیا (۱۳۹۵) طرح‌واره‌های تصویری حرف «فی» در قرآن را با تکیه بر نظریه جانسون در معناشناسی شناختی بررسی کرده و به‌ویژه بر تبیین معنای حرف «فی» با تکیه بر طرح‌واره‌های تصویری پرداخته است. از جمله طرح‌واره‌های تصویری که با تکیه بر نظریه جانسون در این نوشتار مطرح شده‌اند، طرح‌واره

جهتی، مهارشدگی، حرکتی، نیرو، همسانی و موجودیت است که از این طریق مفاهیم انتزاعی در قالب تصاویری در ذهن مخاطب قرآن قابل فهم و لمس گردیده‌اند.

- کرد زعفرانلو کامبوزیا و ابراهیم پورنیک (۱۳۹۶) طرح‌واره‌های تصویری جانسون را در آیات توصیف‌کننده دوزخ و بهشت در چارچوب معناشناسی شناختی مورد بررسی قرار داده‌اند. در این پژوهش طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی جانسون در سه سوره واقعه، انسان و الرحمن و تمام آیاتی که الفاظ جنة، فردوس، عدن، دارالسلام، جهنم، جحیم، نار، سقر و سعیر در آنان به کار رفته، بررسی شده است. بر اساس این پژوهش مشخص شد طرح‌واره حرکتی با ۳۸ مورد بیشترین میزان و طرح‌واره قدرتی با هشت مورد کمترین تعداد را داشته است. علاوه بر اینکه طرح‌واره حجمی ۳۸ مورد به خود اختصاص داده است.

اسودی و مدیری (۱۴۰۰) طرح‌واره‌های تصویری قرآن کریم بر اساس نظریه جانسون (مطالعه موردی سوره صافات) بررسی شده‌اند. در این پژوهش طرح‌واره‌های تصویری حجمی، قدرتی و حرکتی تحلیل شده است. بر اساس نتایج پژوهش صورت گرفته، بیشترین بسامد مربوط به طرح‌واره قدرتی (۰/۵۳) بوده است و بسامد طرح‌واره حرکتی (۰/۲۴) و حجمی (۰/۲۳) تقریباً یکسان اند؛ همچنین بیشترین بسامد را حرف اضافه «فی» با ۱۵ بار تکرار در طرح‌واره حجمی داشته و حرف «إلی» با ۹ بار تکرار در طرح‌واره حرکتی به خود اختصاص داده است.

بر اساس جست‌وجوهای صورت‌یافته تا کنون هیچ گونه پژوهشی درباره بررسی طرح‌واره‌های تصویری داستان حضرت ابراهیم علیه السلام در قرآن کریم بر اساس نظریه جانسون

صورت نگرفته است. بنابراین با توجه به جایگاهی که داستان حضرت ابراهیم علیه السلام برای انتقال مفاهیم انتزاعی در زمینه‌های اخلاقی مانند تواضع، نحوه برخورد با مشرکان و... و مفاهیم اعتقادی مانند زنده شدن مردگان و وجود خداوند دارد، پژوهش حاضر جنبه نوآوری دارد و حائز اهمیت است.

داستان حضرت ابراهیم علیه السلام با توجه به اینکه در ۶۳ آیه از ۲۵ سوره قرآن کریم ذکر شده، یکی از داستان‌های بلند قرآن کریم محسوب می‌شود؛ زیرا انبیا بعد از ایشان اصل دین‌شان را به او نسبت می‌دهند. در روایتی منسوب به امام رضا علیه السلام آمده است:

خداوند متعال ابراهیم را خلیل و دوست خود گرفت؛ زیرا او هیچ وقت به غیر از خداوند کس دیگری را اراده نکرد و از هیچ کس به جز خداوند متعال درخواستی نداشت (جزایی، ۱۴۲۳ق، ص ۱۱۰). داستان زندگی آن حضرت در قرآن کریم با توجه به دوره‌های رشد ایشان حوادث گوناگونی را در بر می‌گیرد. این حوادث عبارت اند از: بت‌شکنی، دعوت به یکتاپرستی، در آتش انداختن او، اختیارکردن ماه و ستاره به خدایی، زنده کردن مردگان، مهاجرت به مصر و شام، رهاکردن همسر و فرزندش اسماعیل در صحرا، قربانی کردن فرزند، بشارت تولد اسحاق و درنهایت بنای کعبه است. این حوادث در سوره‌های متعدد به صورت پراکنده و در برخی موارد به صورت تکرار آمده است.

بر این اساس روش تحقیق به کاررفته در پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است. داستان حضرت ابراهیم علیه السلام در ۱۳ سوره قرآن کریم ذکر شده است (بقره: ۱۲۴ و ۲۶۰-۲۵۸ / انبیا: ۷۱-۵۱ / انعام: ۸۳-۷۴ / عنکبوت: ۲۷-۱۶ / شعراء: ۸۹-۶۹ / زخرف: ۲۸-۲۶ / مریم: ۴۱-۴۹ / ابراهیم: ۳۸-۳۵ و ۴۹-۴۷ / صافات: ۱۱۳-۸۳ / ذاریات: ۳۷-۲۴ / هود: ۷۶-۶۹ / حجر: ۵۱ / نحل: ۱۲۳-۱۲۰). در پژوهش حاضر تمام این آیات بررسی گردیده و نظریه

جانسون که طرح‌واره تصویری را به سه قسم حجمی، حرکتی و قدرتی تقسیم‌بندی کرده است، بر آنها تطبیق داده شده و هر آیه در طرح‌واره‌های تصویری خود قرار گرفته است. در هر آیه جنبه تطبیقی طرح‌واره و مفهوم انتزاع‌شده نیز تعیین گردیده است. در پایان نیز جدول و نمودار طرح‌واره مربوطه مشخص شده است. با توجه به اینکه مبانی نظریه طرح‌واره تصویری از دیدگاه جانسون در پژوهش‌های مرتبط با این مسئله یکی است، طبیعتاً ملاک تقسیم‌بندی در آنها نیز مشترک است؛ اما آنچه این پژوهش‌ها را از هم متمایز می‌کند، تطبیق آن بر مسئله مورد بررسی و مفاهیم انتزاعی حاصله است که در اینجا نیز اقسام طرح‌واره‌های تصویری بر داستان حضرت ابراهیم علیه السلام در زمینه‌های اخلاقی مانند

الف) طرح‌واره تصویری

همان طور که بیان شد، از جمله مباحث علوم شناختی طرح‌واره‌های تصویری اند. تصویرسازی و تجسمی که انسان در ذهن از مفاهیم ایجاد می‌کند، طرح‌واره‌های تصویری را به وجود می‌آورد. این گونه طرح‌واره‌ها از ارتباط انسان با جهان خارج شکل می‌گیرند؛ از درک استعاری انسان با جهان پیرامون خود، طرح‌واره‌های متعددی خلق می‌شود. بنابراین بر اثر تماس انسان با اجسام، پرده از این طرح‌واره‌ها برداشته می‌شود (کوچش، ۱۳۹۳، ص ۷۲)؛ مانند جمله‌های زیر که نشان می‌دهند درک عینی ما از حجم موجب درک در حوزه‌های انتزاعی شده است. مثال: (۱) خیلی تو خودتی. (۲) دوستم تو مشکلات غرق شده.

مفاهیمی انتزاعی در این عبارتها مانند مشکلات و فکرکردن به گونه‌ای مفهوم‌سازی شده است؛ گویا دارای حجم‌اند که می‌توان به داخل رفت یا از آنها بیرون آمد (راسخ مهند، ۱۳۹۳، ص ۴۵).

از دیدگاه جانسون طرح‌واره‌های تصویری، همان طور که تصاویر ذهنی نیستند، تصاویری عینی غنی نیز نیستند؛ بلکه ساختارهایی هستند تا بازنمایی‌های ذهن انسان را در یک سطح کلی و انتزاعی‌تر از آن سطحی که در آن تصاویر خاص ذهن شکل می‌یابد، نشان دهند (Johnson, 1987, p.76). او معتقد است بر اساس تجربه‌های انسان با جهان خارج ساخت‌هایی در ذهن شکل می‌گیرد که به زبان منتقل می‌شوند. این ساخت‌ها همان طرح‌واره‌های تصویری‌اند (صفوی، ۱۳۸۲، ص ۶۸).

طرح‌واره‌های تصویری پایه‌های مفهومی محسوب می‌شوند؛ آن‌چنان در تفکر انسان نقش اساسی ایفا می‌کنند که آگاهانه انسان از آنها غافل می‌شود؛ زیرا تجربه‌ها و الگوهای حرکت بدنی انسان مسیر خود را به ذهن پیدا می‌کنند و به درون مفاهیم انتزاعی وارد می‌شوند (بهروزی و فرح شیرازی، ۱۳۹۹، ص ۳۲).

درحقیقت این طرح‌واره‌ها زمینه‌ای برای معنابخشیدن به تجربه‌ها، حوادث شخصی، موقعیت‌ها و عناصر زبانی‌اند. به عبارت دیگر، طرح‌واره‌های تصویری می‌توانند هم ساختار ساده و هم پیچیده‌ای داشته باشند (شمس‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۴۵). نظریه‌پردازان معتقدند طرح‌واره‌ها ویژگی‌هایی دارند و برخی از آنها عبارت‌اند از:

۱. طرح‌واره‌های تصویری ذاتاً پیش‌مفهومی‌اند: به طور مستقیم در تجربه‌های بدنی ریشه دارند. آنها در همان مراحل اولیه رشد انسان، قبل از شکل‌گیری مفاهیم از تجربه‌های حسی ناشی شده‌اند.
۲. طرح‌واره‌های تصویری از تعامل انسان با محیط و مشاهده و تجربه آن شکل می‌گیرند؛ در نتیجه در تجربیات بدنی ریشه دارند (کاظمی، ۱۳۹۴، ص ۱۸).
۳. طرح‌واره‌های تصویری ذاتاً معنادارند: از آنجا که طرح‌واره‌های تصویری از تعامل انسان با محیط و تجربیات بدنی او ناشی می‌شوند، ذاتاً معنادارند و

نتیجه‌ای قابل پیش‌بینی خواهند داشت.

۴. طرح‌واره‌های تصویری ناشی از تجربه حسی به صورت حالت‌های دریافتی‌ای در حافظه ثبت خواهند شد. اما اینکه آنها مفهوم لحاظ می‌شوند نه دریافت، به این دلیل است که طرح‌واره‌ها به صورت مستقیم قابل دسترس نیستند، بلکه به واسطه مفاهیم واژگانی ایجاد و درک می‌شوند (روشن، ۱۳۹۲، ص ۵۲).

۵. طرح‌واره‌های تصویری همان طور که گذشت، می‌توانند ساختار پیچیده‌ای داشته باشند (جانسون، ۱۹۸۷، ص ۲۳).

علاوه بر تعریف و ویژگی‌هایی که برای طرح‌واره‌های تصویری ارائه شده است، زبان‌شناسان شناختی انواع گوناگونی برای آنها ذکر کرده‌اند. در ادامه از دیدگاه مارک جانسون، مهم‌ترین طرح‌واره‌های تصویری که شامل طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی هستند، بیان گردیده و در ضمن تبیین هر طرح‌واره به بررسی آیات متناسب با آن در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام پرداخته شده است.

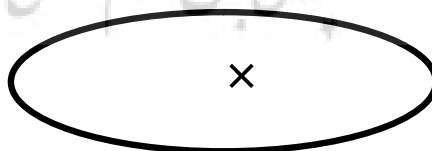
۱. طرح‌واره حجمی

از دیدگاه جانسون یکی از مهم‌ترین طرح‌واره‌ها، طرح‌واره حجمی است. به دلیل اینکه انسان مفاهیم را از گذر محصور شدن بدن خود در بین دیوارهای مسقف تجربه کرده و برخی از اشیای پیرامون خود را در ظرف‌ها و مکان‌های احاطه‌دار قرار داده است، سپس از این مصداق‌ها در ذهن خود تصاویر ذهنی برای مفاهیم حجم‌دار ترسیم می‌کند؛ زیرا با تجربه‌ای که از امور احاطه‌دار پشت سر گذاشته است، توانسته است برای برخی مفاهیم در زبان نیز حجم را شکل دهد (صالحی، ۱۳۹۶، ص ۳۵).

به اعتقاد جانسون و لیکاف بر اثر تجربه‌ای که انسان از وجود فیزیکی خود در اشغال کردن بخشی از فضا به دست می‌آورد، مفهوم انتزاعی «حجم» را درک می‌کند.

انسان این تجربه را در مکان‌هایی که دارای حجم هستند، مانند تخت، اتاق، خانه و اموری که نوعی ظرف بودن را دارند، تصور می‌کند. در نتیجه تجربه فیزیکی را به مفاهیم دیگری که از جنبه جوهری یا مفهومی حجم ندارند، توسعه می‌دهد؛ بنابراین می‌تواند طرح‌واره‌های انتزاعی را از حجم‌های فیزیکی در ذهن تصور کند؛ برای مثال لیکاف در جمله «به دام ازدواج افتادن یا از دام ازدواج جستن» را برای ازدواج که دارای مفهوم ذهنی است، طرح‌واره حجمی را در نظر گرفته است؛ به گونه‌ای که کسی به درون آن وارد شده یا از آن بیرون آمده است. به اعتقاد او «ما بدن خود را همواره هم به صورت ظرف و هم به صورت مظلوف تجربه می‌کنیم». همچنین برای طرح‌واره حجمی سه عنصر درون، محدوده و بیرون را لحاظ کرده است (Lakoff, 1987, p.54). علاوه بر اینکه هر طرح‌واره تصویری دارای سه جزء مبدأ، مقصد و نگاشت نیز است.

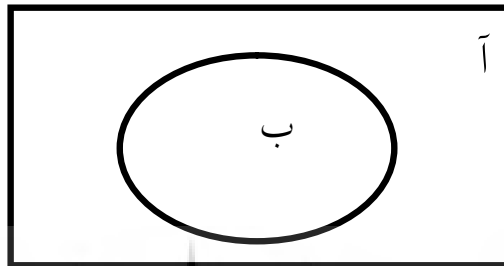
از جمله مفاهیم حجمی که می‌توان به آن اشاره کرد، عبارت‌اند از: اشیای فیزیکی نامعین (Undelineated physical) - مانند سفر، آینه - سطوح فیزیکی و غیر فیزیکی (Physical and nonphysical surfaces) - مانند کشور، آسمان -، حالت‌ها (States) - مانند فکر کردن، رنگ -، مفاهیم انتزاعی (Abstract entities) - مانند خیال، شب -، رویدادها (Events)، کنش‌ها (Actions) و فعالیت‌ها (Activities) - مانند آواز خواندن، کمک کردن - (کردبچه، ۱۳۸۹، ص ۸۶). در شکل ۱ طرح‌واره حجمی جانسون نشان داده شده است:

شکل ۱ طرح‌واره حجمی جانسون (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۷۶)

در این تصویر علامت (X) نشان‌دهنده چیزی یا مظلوف است که در حجم یا ظرف

دایره قرار دارد. به اعتقاد جانسون این چیز در داخل ظرف یا خارج از آن قرار دارد. در شکل ۲ هر دو حالت نشان داده شده است.

شکل ۲ قابل انتقال بودن مظروف طرح‌واره حجمی (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۷۶)

در این تصویر محتوای درون ظروف، قابلیت انتقال را دارد. اگر ب درون آ باشد، هر چیزی که در درون ب قرار دارد، پس در آ نیز قرار خواهد گرفت؛ برای نمونه اگر شخصی در تخت‌خواب و تخت‌خواب در اتاق قرار داشته باشد، می‌توان نتیجه گرفت که آن شخص در اتاق قرار دارد (کاظمی، ۱۳۹۴، ص ۲۳).

در زبان متون دینی هم برای بیان مفاهیم انتزاعی از طرح‌واره‌های حجمی استفاده شده است. قرآن کریم نیز به عنوان مهم‌ترین منبع دینی برای بیان مفاهیم انتزاعی مکان یا ظرف از طرح‌واره حجمی بهره جسته است. در آیه «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» و [به یاد آورید] هنگامی را که ابراهیم عرض کرد «پروردگارا این سرزمین را شهر امنی قرار ده و اهل آن را -آنها که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده‌اند- از ثمرات [گونگون] روزی ده» [گفت] ما دعای تو را اجابت کردیم و مؤمنان را از انواع برکات بهره‌مند ساختیم؛ اما به آنها که کافر شدند، بهره کمی خواهیم داد، سپس آنها را به عذاب آتش می‌کشانیم و چه بدسرانجامی دارند»

(بقره: ۱۲۶). حضرت ابراهیم علیه السلام بعد از ساخت خانه کعبه از خداوند متعال درخواست‌هایی دارد. در این آیه به دو درخواست مهم آن حضرت اشاره شده است. یکی از این درخواست‌ها ایمن‌قراردادن آن سرزمین و دیگری روزی بخشیدن انواع ثمرات به ساکنان مؤمن آن سرزمین است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۴۵۲).

خداوند متعال در پاسخ به دعای حضرت ابراهیم علیه السلام فرموده است دعای ایشان را نسبت به برقراری امنیت در آن سرزمین اجابت می‌کند. در مورد تقاضای دوم نیز آن را مستجاب خواهد کرد؛ اما درباره افرادی که راه کفر را در پیش گرفته‌اند، مشمول تمام ثمرات در این دنیا نخواهند بود و در قیامت آنها را به سمت عذاب جهنم که سرانجام بدی است، کشانده می‌شوند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۲۸۱).

بنابراین در عبارت «ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ» سپس آنها را به عذاب آتش می‌کشانیم و چه بدسرانجامی دارند» طرح‌واره تصویری عذاب آتش مانند مکانی دارای ابعاد و حجم لحاظ شده است که افراد کافر به مثابه شیء درون آن انداخته خواهند شد.

آیات «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَّرْتَنِ خَدًّا لِّأَلِهَةٍ إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ» و [به خاطر بیاور] هنگامی را که ابراهیم به پدرش آزر [عمویش] گفت: آیا بت‌هایی را معبودان خود انتخاب می‌کنی؟ من، تو و قوم تو را در گمراهی آشکار می‌بینم» (انعام: ۷۴) و «قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ» گفت مسلماً هم شما و هم پدرانتان در گمراهی آشکاری بوده‌اید» (انبیاء: ۵۴) نیز درباره سرانجام کافران است.

در آیه نخست ابراهیم علیه السلام پدرش را سرزنش کرده، پرستیدن بت‌ها را نشانه گمراهی آشکار برمی‌شمارد؛ زیرا آنان به جای پرستش خدای یگانه، بت‌های بی‌ارزش را به عنوان خدایان خود اختیار کرده بودند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۵، ص ۳۰۲).

در آیه دوم نیز حضرت ابراهیم علیه السلام قوم خود را سرزنش می‌کند که به پرستش بت‌ها روی آورده و از نیاکان خود پیروی کرده‌اند. در نتیجه هم آنان و هم پدرانشان در گمراهی آشکارند (همان، ج ۱۳، ص ۴۳۰).

بنابراین در طرح‌واره حجمی این آیات، گمراهی کافران مانند ظرف و مکانی که دارای حجم و ابعاد است، در نظر گرفته شده که پدر ابراهیم علیه السلام و قومش در داخل آن قرار گرفته‌اند. در آیه «فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ: جواب قوم او [ابراهیم] جز این نبود که گفتند «او را بکشید یا بسوزانید» ولی خداوند او را از آتش رهایی بخشید، در این ماجرا نشانه‌هایی است برای کسانی که ایمان می‌آورند» (عنکبوت: ۲۴)، کافران و نمرودیان برای مبارزه با دعوت حضرت ابراهیم علیه السلام تصمیم به قتل او گرفتند؛ بنابراین آتش وسیعی تهیه و حضرت را به درون آن پرتاب کردند؛ اما خداوند آتش را برای او گلستان نمود و حضرت را نجات داد (قرآنی، ۱۳۸۸، ج ۷، ص ۱۲۹).

در جمله «فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ: خداوند او را از آتش رهایی بخشید»، حذف و ایجاز به کار رفته، تقدیر آن «ثُمَّ اتَّفَقُوا عَلَىٰ إِحْرَاقِهِ فَاضْرَمُوا نَارًا فَالْقَوْهُ فِيهَا فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنْهَا: بر سوزاندنش اتفاق کرده، پس آتشی افروختند و ابراهیم را در آن افکندند، پس خدا او را از آتش نجات داد» است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۶، ص ۱۲۰). در هر حالت طرح‌واره حجمی آیه بر این است: آتش همانند مکان دارای حجم بوده که حضرت ابراهیم علیه السلام مانند شیء به درون آن انداخته شده یا از آن خارج شده است.

در آیه «فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ لُوطٍ: [اما] هنگامی که دید دست آنها به آن نمی‌رسد [و از آن نمی‌خورند، کار] آنها را زشت شمرد و در دل احساس ترس نمود. به او گفتند نترس، ما

به سوی قوم لوط فرستاده شده‌ایم» (هود: ۷۰)، حضرت ابراهیم علیه السلام هنگامی که فرشتگان به صورت مهمان وارد منزل او شده بودند، برای آنها غذایی تهیه کرد و در مقابل آنها قرار داد؛ اما آنها دست به غذا نبردند و از آن برنداشتند. حضرت ابراهیم علیه السلام چون آنها را نمی‌شناخت، از این عمل‌شان ناراحت شد و در دل خود ترسی احساس کرد. ملائکه از این حال حضرت آگاه شدند. پس اظهار کردند، حضرت ابراهیم علیه السلام ترسی به خود راه ندهد، زیرا آنان مأموریت هلاکت قوم لوط را به عهده داشتند (طیب، ۱۳۶۹، ج ۷، ص ۸۶). در این آیه طرح‌واره حجمی، لحاظ کردن دل به ظرف و مکانی که دارای ابعاد و حجم بوده و در درون خود مظروف و شیء را قرار می‌دهد. مظروف در اینجا همان ترس بوده که در درون دل قرار داده شده است.

با توجه به نمونه‌های ذکرشده، در طرح‌واره حجمی، حوزه مبدأ به مثابه ظرف یا مکانی لحاظ می‌شود که مظروف را در خود جای داده یا مظروف در خارج آن قرار می‌گیرد. در بسیاری آیات برای نمایش قراردادن یک شیء یا مظروف در حجم یا ظرف، حرف «فی» به کار رفته است. در داستان ابراهیم علیه السلام نیز از این حرف استفاده شده است. جدول ۱ طرح‌واره حجمی داستان حضرت ابراهیم علیه السلام را نشان می‌دهد.

جدول ۱ طرح‌واره حجمی داستان حضرت ابراهیم علیه السلام

آیات	سوره	ردیف
۱۲۶-۲۵۸	بقره	۱
۷۶-۷۵-۷۴	انعام	۲
۳۸-۳۷	ابراهیم	۳
۴۵-۴۳-۴۱	مریم	۴
۷۱-۶۹-۵۴	انبیاء	۵
۸۹-۸۴	شعراء	۶

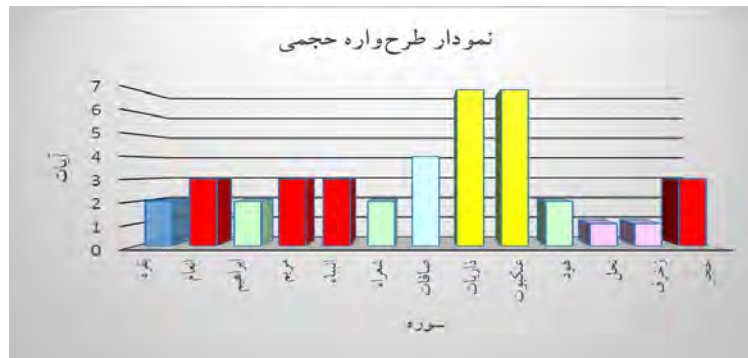
۱۰۸-۱۰۲-۹۷-۸۸	صافات	۷
۳۷-۳۵-۲۹-۲۸-۲۷-۲۶-۲۵	ذاریات	۸
۲۷-۲۶-۲۵-۲۴-۲۲-۲۱-۲۰	عنکبوت	۹
۷۴-۷۰	هود	۱۰
۱۲۲	نحل	۱۱
۵۹-۵۸-۵۲	حجر	۱۲
۲۸	زخرف	۱۳

بر اساس این جدول بیشترین آیاتی که دارای طرح‌واره حجمی بوده، مربوط به سوره‌های ذاریات و عنکبوت است. کمترین آیه نیز اختصاص به سوره زخرف و نحل با یک آیه دارد. در نمودار ۱ مجموع آیات داستان حضرت ابراهیم ﷺ که دارای طرح‌واره حجمی‌اند به تناسب مجموع کل آیاتی که داستان حضرت ابراهیم ﷺ را روایت کرده‌اند، نشان داده شده است.

نمودار ۱. طرح‌واره حجمی داستان حضرت ابراهیم ﷺ

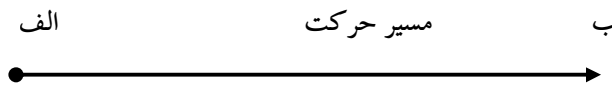
همان‌طور که در نمودار ۱ نشان داده شده است، از مجموع ۲۷۶ آیه‌ای که داستان حضرت ابراهیم ﷺ را به خود اختصاص داده، تنها ۴۰ آیه دارای طرح‌واره حجمی‌اند. در نمودار ۲ بسامدهای به‌کاررفته در داستان حضرت ابراهیم ﷺ نمایش داده شده است. بالاترین بسامد در سوره عنکبوت و ذاریات به‌کار رفته است.

نمودار ۲ طرح‌واره حجمی داستان حضرت ابراهیم علیه السلام

۲. طرح‌واره حرکتی

یکی دیگر از طرح‌واره‌های مطرح‌شده توسط جانسون طرح‌واره حرکتی است. این طرح‌واره اشیا را در یک مسیر تک‌بعدی بر اساس فاصله‌ای فزاینده قرار می‌دهد (شمس‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۴۵). از جمله مفاهیم بنیادی شناخت، حرکت است؛ حوزه‌ای پویا که مشتمل بر تجربه بوده، جابه‌جایی یا تغییر مکان چیزی یا کسی در امتداد زمان را در بر می‌گیرد. این مفهوم در تمام زبان‌های دنیا کاربرد دارد و به شکل‌های گوناگونی رمزگذاری شده است (گلفام، ۱۳۹۲، ص ۱۰۴). جانسون معتقد است به واسطه تجربه‌هایی که انسان از حرکت خود، اشیا و پدیده‌های پیرامون دریافت می‌کند، طرح‌واره‌هایی مانند حرکت و جابه‌جایی در ذهنش شکل می‌گیرد. در زبان نیز برای نشان‌دادن نمودار مسیر حرکت تعبیری به کار گرفته شده است (صفوی، ۱۳۸۲، ص ۶۹). در شکل ۳ طرح‌واره حرکتی جانسون نمایش داده است:

شکل ۳. طرح‌واره حرکتی جانسون (Johnson, 1987, p.110)

بر اساس این تصویر اگر از مبدأ «آ» به سمت مقصد «ب» حرکتی صورت گیرد،

باید از مسیری که بین این دو نقطه قرار دارد (مبدأ، مسیر حرکت و مقصد)، عبور کرد. همچنین این مسیرها ماهیتاً جهت‌دار نخواهند بود. هنگامی که انسان در یک بازه زمانی مشخص از نقطه مبدأ به سمت نقطه مقصد حرکت می‌کند، از جهت زمانی، بعد از نقطه مبدأ در نقطه مقصد خواهد بود (Johnson, 1987, p.114).

در آیه «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولِمُ تُوْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» و [به خاطر بیاور] هنگامی را که ابراهیم گفت «خدایا به من نشان بده چگونه مردگان را زنده می‌کنی؟» فرمود «مگر ایمان نیاورده‌ای؟» عرض کرد «آری، ولی می‌خواهم قلبم آرامش یابد» فرمود در این صورت، چهار نوع از مرغان را انتخاب کن و آنها را [پس از ذبح کردن] قطعه‌قطعه کن [و در هم بیامیز]، سپس بر هر کوهی، قسمتی از آن را قرار بده، بعد آنها را بخوان، به سرعت به سوی تو می‌آیند و بدان خداوند قادر و حکیم است [هم از ذرات بدن مردگان آگاه است و هم توانایی بر جمع آنها دارد]» (بقره: ۲۶۰) به درخواست حضرت ابراهیم ﷺ مبنی بر مسئله رستاخیز که با همین بدن جسمانی صورت می‌گیرد، اشاره شده است.

حضرت ابراهیم ﷺ از خداوند درخواست می‌کند نحوه زنده شدن مردگان را به او نشان دهد. دلیل این درخواست را آرامش پیدا کردن قلبی عنوان می‌کند. خداوند متعال نیز به او دستور می‌دهد آنها را صدا کند تا صحنه معاد را مشاهده کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۳۰۲).

مقصود حضرت ابراهیم ﷺ از «اطمینان قلب» یقینی پیدا کردن است که هیچ زمینه‌ای شک و تردید در آن وجود نداشته باشد (طبرسی، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۱۴۳).

در این آیه مبدأ طرح‌واره حرکتی، ایمان حضرت ابراهیم علیه السلام، مسیر حرکت همین درخواست از خداوند و پاسخ خداوند متعال به اوست؛ همچنین مقصد در اینجا رسیدن به اطمینان قلبی ابراهیم علیه السلام است. در شکل ۴ طرح‌واره حرکتی اطمینان قلبی حضرت ابراهیم علیه السلام نشان داده شده است.

مقصد (رسیدن به اطمینان قلبی) مسیر حرکت (درخواست از خداوند و پاسخ آن) مبدأ ایمان

شکل ۴ طرح‌واره حرکتی اطمینان قلبی حضرت ابراهیم علیه السلام

در آیه «فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا: هنگامی که از آنان و آنچه غیر خدا می‌پرستیدند کناره‌گیری کرد، ما اسحاق و یعقوب را به او بخشیدیم و هر یک را پیامبری [بزرگ] قرار دادیم» (مریم: ۴۹)، خداوند متعال به مبارزه حضرت ابراهیم علیه السلام با مشرکان و پای‌بندی ایشان بر عقاید خود پرداخته است؛ همچنین خداوند به نتیجه تلاش‌های حضرت ابراهیم علیه السلام که عطای دو فرزند اسحاق و یعقوب به ایشان است، اشاره می‌کند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۶، ص ۷۹۹). در شکل ۵ طرح‌واره حرکتی مبارزه ابراهیم علیه السلام با مشرکان نمایش داده شده است.

مقصد (عطای فرزند) مسیر حرکت (پای‌بندی بر عقاید حق) مبدأ (مبارزه با مشرکان)

شکل ۵ طرح‌واره حرکتی مبارزه حضرت ابراهیم علیه السلام با مشرکان

بر اساس این تصویر حوزه مبدأ در طرح‌واره حرکتی، مبارزه حضرت ابراهیم علیه السلام با مشرکان است در مسیر این مبارزه، ایشان از کسانی که غیر خداوند متعال را پرستش می‌کردند، روی برگرداند و در راه عقاید حق خود استقامت ورزید. در نتیجه حوزه مقصد که عطای اسحاق و یعقوب به ایشان است، پاداش این تلاش‌ها و استقامت‌ها را نشان داده است.

در آیات ۹۰-۹۴ به غیر از آیه ۹۲ سوره صافات، طرح‌واره‌های تصویری شکستن بت‌ها توسط حضرت ابراهیم علیه السلام به تصویر کشیده شده است. در این آیات حضرت ابراهیم علیه السلام به بت‌ها پشت کرده و در جشن قوم خود شرکت نکرد. ایشان به صورت مخفیانه خود را به بت‌ها رساند و اقدام به شکستن آنها کرد. مردم شتابان خودشان را به آنجا رساند، با شکسته شدن بت‌ها روبه‌رو شدند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۷، ص ۱۴۸). جدول ۲ آیات مذکور را نشان می‌دهد.

جدول ۲. طرح‌واره حرکتی آیات داستان حضرت ابراهیم علیه السلام

ردیف	آیه	مبدأ	مسیر حرکت	مقصد
۱	فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ (۹۰)	مکان حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small>	پشت کنان	روی برگرداندن
۲	فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ (۹۱)	مکان حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small>	حرکت به سمت بت‌خانه	رسیدن به بت‌خانه
۳	فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ (۹۳)	ورود به بت‌خانه	حرکت به سوی بت‌ها	ضربه زدن بر بت‌ها
۴	فَأَقْبِلُوا إِلَيْهِ يَزِفُونَ (۹۴)	شکست بت‌ها	مطلع شدن مردم	حرکت مردم به سوی بت‌خانه

مبدأهای حرکت: مکانی که حضرت ابراهیم علیه السلام در آن قرار دارد، ورود به بت‌خانه و شکستن بت‌ها توسط ایشان است. مقصدها شامل روی‌برگردانی قوم از ایشان، رسیدن به بت‌خانه، ضربه‌زدن به بت‌ها و حرکت مردم به سمت بت‌خانه است. مسیر حرکت بین

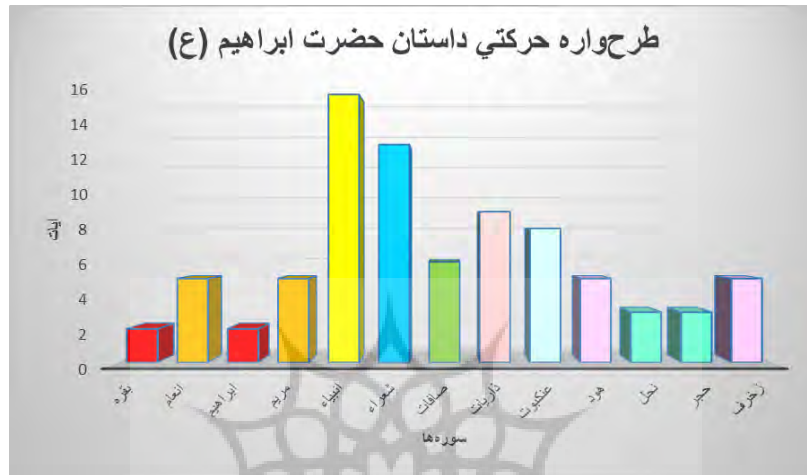
مبدأ و مقصد را پشت کردن حضرت ابراهیم علیه السلام به قوم، حرکت به سمت بتخانه و حرکت به سمت بت‌ها و مطلع شدن مردم از شکستن بت‌ها در بر می‌گیرد. همان طور که از ظاهر آیات نیز به دست می‌آید، در طرح‌واره حرکتی بیشتر از حرف جر «الی» برای نمایش حرکت استفاده شده است. در جدول ۳ آیات دارای طرح‌واره حرکتی نشان داده شده است.

جدول ۳ طرح‌واره حرکتی داستان حضرت ابراهیم علیه السلام

ردیف	سوره	آیات
۱	بقره	۲۶۰-۲۵۶
۲	انعام	۸۳-۷۹-۷۸-۷۷-۷۶
۳	ابراهیم	۴۹-۳۷
۴	مریم	۴۹-۴۸-۴۶-۴۵-۴۳
۵	انبیاء	۶۸-۶۵-۶۴-۶۳-۶۲-۶۱-۵۹-۵۸-۵۷-۵۵-۵۱ ۷۳-۷۲-۷۱-۷۰-۶۹
۶	شعراء	۸۹-۸۸-۸۷-۸۵-۸۴-۸۳-۸۲-۸۱-۸۰-۷۹-۷۸-۷۴-۷۳
۷	صافات	۹۹-۹۴-۹۳-۹۱-۹۰-۸۴
۸	ذاریات	۳۷-۳۵-۳۳-۳۲-۲۹-۲۷-۲۶-۲۵-۲۴
۹	عنکبوت	۲۷-۲۶-۲۵-۲۴-۲۱-۲۰-۱۹-۱۶
۱۰	هود	۷۶-۷۵-۷۴-۷۰-۶۹
۱۱	نحل	۱۲۳-۱۲۲-۱۲۱
۱۲	حجر	۵۹-۵۸-۵۲
۱۳	زخرف	۳۰-۲۹-۲۸-۲۷-۲۶

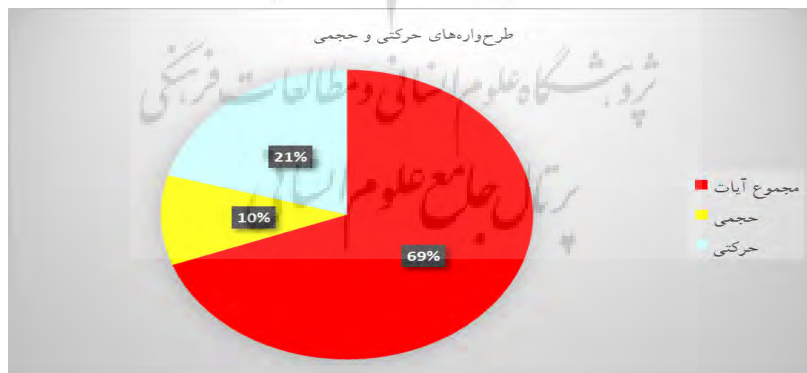
در این جدول سوره انبیاء با بیشترین تعداد آیات، بالاترین طرح‌واره حرکتی را به خود اختصاص داده است؛ همچنین سوره‌های ابراهیم و بقره با دو آیه پایین‌ترین حجم

طرح‌واره حرکتی را دارند. در نمودار ۳ نیز اطلاعات فوق به صورت نمودار نمایش داده شده است.

نمودار ۳ طرح‌واره حرکتی داستان حضرت ابراهیم ﷺ

در نمودار ۴ نسبت تعداد آیاتی که در آنها طرح‌واره حرکتی به کار رفته، با آیاتی که دارای طرح‌واره حجمی اند، در مقایسه با مجموع آیات داستان حضرت ابراهیم ﷺ نشان داده شده است.

نمودار ۴ نسبت طرح‌واره حجمی و حرکتی

بر اساس این نمودار تعداد آیاتی که دارای طرح‌واره حرکتی اند، نسبت به آیاتی که

طرح‌واره حجمی را شامل می‌شوند، بیشتر بوده و درصد بالاتری از مجموع آیات را به خود اختصاص داده است.

۳. طرح‌واره قدرتی

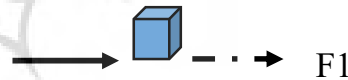
طرح‌واره قدرتی یا طرح‌واره نیرو بر اثر رابطه متقابل انسان با محیط پیرامون شکل می‌گیرد. در این قسم انسان به اشیای اطراف خود هم تأثیر گذاشته و هم تأثیر می‌پذیرد. در این نوع رابطه، اعمال نیرو واقع می‌شود؛ بنابراین بدن انسان از مجموعه‌ای نیرو شکل گرفته که در هر واقعه‌ای انسان حضور داشته باشد، نیرو در آن اثر خواهد گذاشت. هنگامی انسان متوجه این نیروها خواهد بود که یا از حالت عادی بیشتر یا غیرقابل مهار باشند (Johnson, 1987, p.43).

از نظر جانسون هنگامی انسان با سد یا نیروی مقاومی که در مسیر حرکتش برخورد می‌کند، الگویی از آن برخورد در ذهنش شکل می‌گیرد، آن را نسبت به سایر پدیده‌ها که دارای این نسبت نیستند، جاری می‌کند (صفوی، ۱۳۸۲، ص ۶۹). طرح‌واره قدرتی از دیدگاه جانسون انواع مختلفی دارند. برخی از آنها عبارت‌اند از: اجبار (compulsim)، مانع (Blokage)، نیروی متقابل (counterforce)، انحراف از جهت (Diversion)، رفع مانع (Removal of Restraint)، توانایی (Enablement) و جذب (Attraction). این طرح‌واره‌ها از اعمال نیرو نشئت گرفته‌اند. در طرح‌واره اجبار، توان مقاومت در مقابل نیرو وجود ندارد. هر گاه مانعی در مسیر ایجاد شده باشد، طرح‌واره مانع (انسداد) شکل می‌گیرد. در نیروی متقابل سخن از رودررو شدن با نیروست. در طرح‌واره انحراف از جهت، وارد شدن نیرو منجر به انحراف از جهت نیرو می‌گردد. در طرح‌واره رفع مانع، با اعمال نیرو، نیروی واقع شده در مسیر کنار زده می‌شود. تفاوت میزان توانایی‌ها در انجام کار توسط طرح‌واره توانایی نشان داده می‌شود. طرح‌واره جذب،

کشیده‌شدن چیزی به سمت نیرو را در بر می‌گیرد (توفیقی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۵). در ادامه به بررسی اقسام طرح‌واره قدرتی پرداخته خواهد شد.

۳-۱. اجبار

اجبار یا فشار یکی از موارد طرح‌واره قدرتی است. در شکل ۶ طرح‌واره قدرتی اجبار جانسون نشان داده شده است. به نظر جانسون هر انسانی تجربه رانده‌شدن توسط یک نیروی خارجی (F1) مانند باد، آب، اشیای فیزیکی و توده مردم را دارد؛ همچنین او اظهار می‌کند وقتی جمعیتی شما را هل می‌دهد، شما توسط نیرویی که توان مقاومت در برابر آن را ندارید، به طور ناخواسته در مسیری حرکت می‌کنید که خود انتخاب نکرده‌اید (Johnson, 1987, p.45). جانسون با تأکید بر نقش فعل (must) در ایجاد این طرح‌واره، حضور جمله‌های «شما باید چشم‌های‌تان را در برابر بمب ببندید» و «او باید خون بدهد، این وظیفه اوست» را در زبان، برخاسته از طرح‌واره اجبار می‌داند (توفیقی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۶).

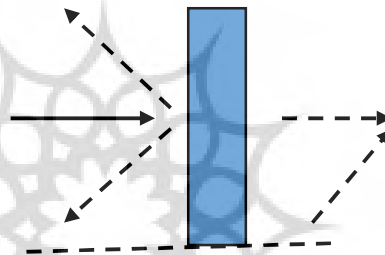
شکل ۶ طرح‌واره قدرتی اجبار جانسون (Johnson, 1987, p.107)

بنابراین انسان با تجربه حاصل از برخورد با موانعی که توان مقابله با آنها را ندارد، برای درک و انتقال مفاهیم انتزاعی سایر پدیده‌ها استفاده می‌کند.

۳-۲. مانع

مورد دوم از طرح‌واره قدرت، مانع یا انسداد است. این طرح‌واره نیز حاصل تجربه انسان از محیط پیرامونش است؛ مثلاً هنگامی که بچه چهار دست و پا رفتن را فرا می‌گیرد، با دیواری برخورد می‌کند که مانع از پیش‌روی او در آن جهت می‌شود. بچه یا باید توقف کند و از ادامه اعمال نیرو در جهت اول دست بردارد یا باید جهت اعمال نیرو را تغییر

دهد. می‌تواند تلاش کند از روی مانع رد شود یا زمانی که نیروی کافی وجود دارد، از درون آن عبور کند. در این گونه موارد، بچه بخشی از معنای نیرو و مقاومت را به طور مستقیم فرا می‌گیرد (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۰۷). انسان در طول زندگی خود با موانع متعددی برخورد می‌کند و این موانع گاهی بارها و بارها تکرار می‌شوند. عکس‌العمل او در برخورد با این موانع به قدرت انسان بستگی دارد. در شکل ۷ گشتالت مربوط به طرح‌واره قدرتی مانع به همراه نیروهای وارده نمایش داده شده است.

شکل ۷ گشتالت طرح‌واره قدرتی مانع (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۰۸)

همچنین در این تصویر انواع عکس‌العمل برخورد با مانع ترسیم شده است. بنابراین انسان یا در برابر مانع ایجادشده در مقابل خود تسلیم می‌شود یا مسیر خود را تغییر داده، مسیر دیگری را جایگزین می‌کند یا با قدرت موانع را کنار گذاشته، از آنها عبور می‌کند.

۳-۳. نیروی متقابل

سومین طرح‌واره تصویری قدرتی، نیروی متقابل است. در این طرح‌واره گشتالت‌ها برخوردهای سر-به-سر نیروها را در کانون مورد توجه قرار می‌دهد. در این حالت نیروها توانایی بیرون کردن نیرو یا نیروهای دیگر از میدان را ندارد؛ مانند برخوردهای سر-به-سر شدن اتومبیل‌ها با یکدیگر که انسان بر اثر این تصادف، از صحنه خارج شده و از آن جان سالم به در می‌برد؛ زیرا در اینجا دو نیروی مشخص برخوردکننده نیروی

یکسان داشته‌اند؛ در نتیجه منجر به نجات جان سرنشینان شده است (Johnson, 1987, p.46-47). تجربه حاصل از این رویدادها منجر به طرح‌واره تصویری قدرتی نیروی متقابل می‌شود. شکل ۸ این طرح‌واره را نشان می‌دهد.

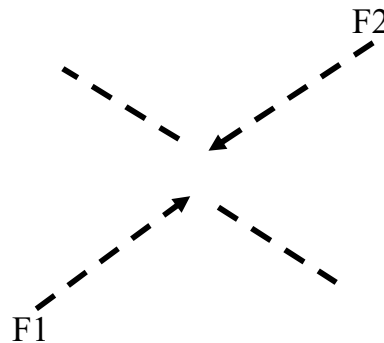

شکل ۸ طرح‌واره قدرتی نیروی متقابل (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۰۸)

بنابراین در این طرح‌واره دو نیرو در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرد. هنگامی که یکی از نیروها بر نیروهای دیگر غلبه پیدا کند، باعث کنارزدن سایر نیروها خواهد شد.

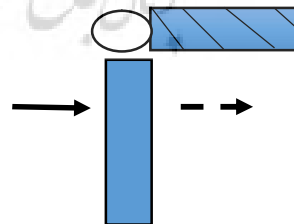
۴-۳. انحراف از جهت

طرح‌واره انحراف یا تغییر مسیر، یکی از حالت‌های طرح‌واره‌های قدرتی است. این طرح‌واره هنگامی واقع می‌شود که یک تعداد نیرو بر اثر تعامل سببی بین دو یا چند نیروی دیگر تغییر مسیر دهد (Johnson, 1987, p.46)؛ مانند قایقی که در حال حرکت روی آب است. هنگامی که نیروی باد از جهتی مخالف حرکت قایق بوزد، یا نیروی قایق به اندازه‌ای زیاد است که با وجود باد از مسیر خود منحرف نمی‌شود یا قدرت مقابله با آن را نداشته، از مسیر اصلی منحرف می‌شود (کریمی بروجنی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۸۲). این گونه تجربه‌ها که یک برد نیرو بر اثر نیروهایی از مسیر خود منحرف شده، طرح‌واره قدرتی انحراف از جهت یا مسیر را شکل می‌دهند. شکل ۹ بردارهای نیروی طرح‌واره قدرتی انحراف از جهت را نمایش داده است.

شکل ۹ بردارهای نیروی طرح‌واره قدرتی انحراف از جهت (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۰۹)
۳-۵. رفع از مانع

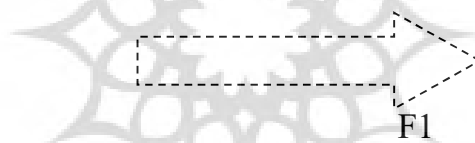
از طرح‌واره‌های قدرتی، طرح‌واره رفع مانع یا حذف مانع است. در این طرح‌واره نیرو در مسیر خود با مانعی روبه‌رو می‌شود، آن را کنار زده، از آن عبور می‌کند. انسان در طول زندگی خود با تجربیاتی از این قبیل روبه‌رو بوده است؛ مانند هنگامی که در باز است، انسان به راحتی می‌تواند وارد اتاق شود یا زمانی که حصار برداشته شده باشد، سگ انسان می‌تواند سراغ همسایه برود (Johnson, 1987, p.46-47). در این نمونه‌ها انسان و سگ از مانع درب اتاق یا وجود حصار در حیاط منزل با بازبودن درب یا برداشته‌شدن حصار از موانع پیروی خود عبور کرده، آنها را کنار می‌زند. انسان از این تجربیات برای انتقال مفاهیم ذهنی در مورد سایر پدیده‌ها استفاده می‌کند. شکل ۱۰ طرح‌واره قدرتی رفع مانع نشان داده شده است.

شکل ۱۰ طرح‌واره قدرتی رفع مانع (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۱۰)

۳-۶. توانایی

نمونه دیگری از طرح‌واره قدرتی، توانایی است. جانسون معتقد است انسان در انجام کارهای خود یا احساس توانایی یا احساس ناتوانی می‌کند؛ مثلاً انسان قدرت برداشتن یک بچه یا بسته‌های خرید و جاروبرقی را دارد؛ اما توان بلند کردن یخچال یا جلو ماشین خود را ندارد. تجربه حاصل از این توانایی یا عدم آن، تصویری را در ذهن ایجاد می‌کند که می‌توان از آن در درک امور انتزاعی بهره برد (Johnson, 1987, p.47). او با بررسی نقش فعل (can) در طرح‌واره‌ها، جمله «من می‌توانم هر کاری را بهتر از شما انجام دهم» را ناشی از طرح‌واره توانایی می‌داند. شکل ۱۱ طرح‌واره قدرتی توانایی را نمایش می‌دهد. در این تصویر نبودن حرف F بیانگر بالقوه بودن توانایی‌هاست (توفیقی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۱۶).

شکل ۱۱ طرح‌واره قدرتی (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۱۰)

بنابراین در طرح‌واره نیروی توانایی قدرت، در مسیر حرکت نیروها موانعی هست که گاهی به وسیله خود فرد یا عامل دیگری از مسیر حرکت نیرو برداشته می‌شود.

۳-۷. جذب

آخرین مورد از نیروهای طرح‌واره قدرتی مورد بررسی پژوهش حاضر، نیروی جذب است. این طرح‌واره از تجربه انسان در جذب یک شیء به سمت شیء دیگر تحت تأثیر نیروی وارد شده به آن پدید می‌آید. ملموس‌ترین مثال برای این طرح‌واره، جذب براده‌های آهن توسط آهن‌ربا یا کشش گرد و غبار و زباله‌ها به وسیله جاروبرقی یا پریدن فرد به سمت بالا و جذب توسط نیروی جاذبه زمین است (Johnson, 1987, p.47). در شکل

۱۲ طرح‌واره تصویری جذب ترسیم شده که در آن نیروی حرف (B)، حرف (A) را به سمت خود می‌کشد.

شکل ۱۲ طرح‌واره تصویری جذب (جانسون، ۱۳۹۶، ص ۱۰۸)

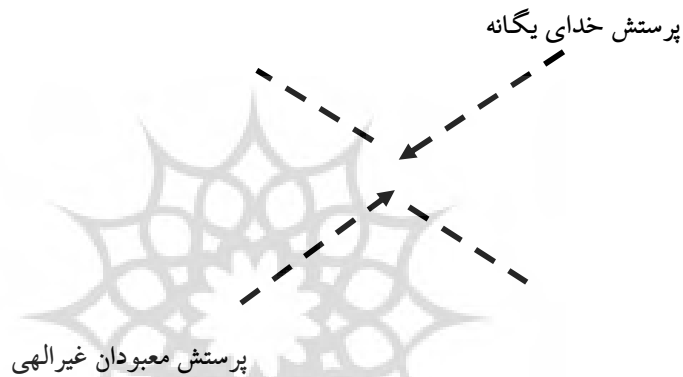
بعد از بیان انواع طرح‌واره‌های قدرتی نمونه‌هایی از آن در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام بیان می‌شود. در آیه «وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ لٰبِیْهٖ اٰزْرًا تَتَّخِذُ اَصْنٰمًا اٰلِهَةً اِنِّیْ اَرَاکَ وَ قَوْمَکَ فِی ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ» [به خاطر بیاورید] هنگامی که ابراهیم به پدرش [عمویش] آزر گفت آیا بت‌هایی را معبودان خود انتخاب می‌کنی، من تو و قوم تو را در گمراهی آشکار می‌بینم» (انعام: ۷۴) داستان گفت‌وگوی ابراهیم علیه السلام با پدرش بیان شده است.

حضرت ابراهیم علیه السلام در مقام سرزنش به دلیل پیروی پدر و قومش از بت‌ها اظهار می‌کند. انتخاب آنها به عنوان خدا و پرستش‌شان وارد شدن در گمراهی آشکار است؛ همچنین از این راه قصد داشته است به پدر و قوم خود بفهماند که پرستش غیر خداوند عمل باطلی است (سیزوری، ۱۴۱۹ق، ص ۱۴۲).

در آیه مذکور لفظ ضلالت از واژه‌هایی است که در قرآن کریم در مورد طرح‌واره انحراف از مسیر به کار رفته است. مراد از عبارت «ضلالت مبین» شدیدترین و روشن‌ترین نوع گمراهی است؛ زیرا انسان چیزی را که با دست خود از خلق کرده و دارای روح و احساس نیستند، معبود خود قرار دهد و به عنوان پایگاه امن به آنها پناه ببرد و مشکلات خود را با آنها در میان بگذارد (مکارم شیرازی، ۱۴۲۱ق، ج ۴، ص ۳۴۲) بدترین نوع گمراهی محسوب می‌شود.

بنابراین حضرت ابراهیم علیه السلام به عنوان یک انسان مؤمن در مسیر پرستش خدای یگانه

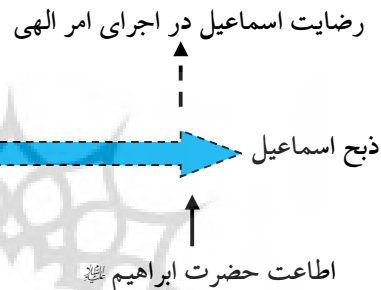
قرار دارد؛ اما پدر او و قومش با روی برگرداندن از دعوت حضرت ابراهیم علیه السلام به سوی حق و انتخاب بت‌ها به عنوان معبود، از مسیر خارج شده و به سمت انحراف کشیده شده‌اند. در نتیجه در این طرح‌واره نیروی هدایت ابراهیم علیه السلام به سمت خداوند متعال با اختیار کردن بت‌ها توسط قوم او باعث گمراهی و انحراف آنها شده است. شکل ۱۳ طرح‌واره انحراف از جهت قوم حضرت ابراهیم علیه السلام را نشان می‌دهد.

شکل ۱۳ طرح‌واره انحراف از جهت قوم حضرت ابراهیم علیه السلام

آیه «فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ: هنگامی که با او به مقام سعی و کوشش رسید، گفت "پسرم، من در خواب دیدم که تو را ذبح می‌کنم، نظر تو چیست؟" گفت پدرم، هرچه دستور داری اجرا کن، به خواست خدا مرا از صابران خواهی یافت» (صافات: ۱۰۲) اشاره به بزرگ‌ترین آزمایش الهی حضرت ابراهیم علیه السلام دارد. آزمایش این است: خداوند متعال به حضرت ابراهیم علیه السلام دستور می‌دهد فرزندش اسماعیل علیه السلام را ذبح کند. حضرت ابراهیم علیه السلام امر خداوند را با فرزندش در میان می‌گذارد. حضرت اسماعیل علیه السلام به پدرش اعلام آمادگی خود را اظهار می‌کند و با روی باز از آن استقبال می‌کند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۷، ص ۱۰۲).

حضرت ابراهیم علیه السلام که در مسیر اطاعت و بندگی خداوند قرار داشت، با این امر الهی یعنی ذبح فرزندش اسماعیل با مانعی روبه‌رو شده بود که عبور از آن دشوار بود؛ اما با اعلام رضایت و تسلیم فرزند بر اجرای امر الهی این مانع برداشته شد. بنابراین در این آیه طرح‌واره نیروی قدرتی از نوع توانایی است. شکل ۱۴ طرح‌واره قدرتی توانایی حضرت ابراهیم علیه السلام را نمایش می‌دهد.

شکل ۱۴ طرح‌واره قدرتی توانایی حضرت ابراهیم علیه السلام

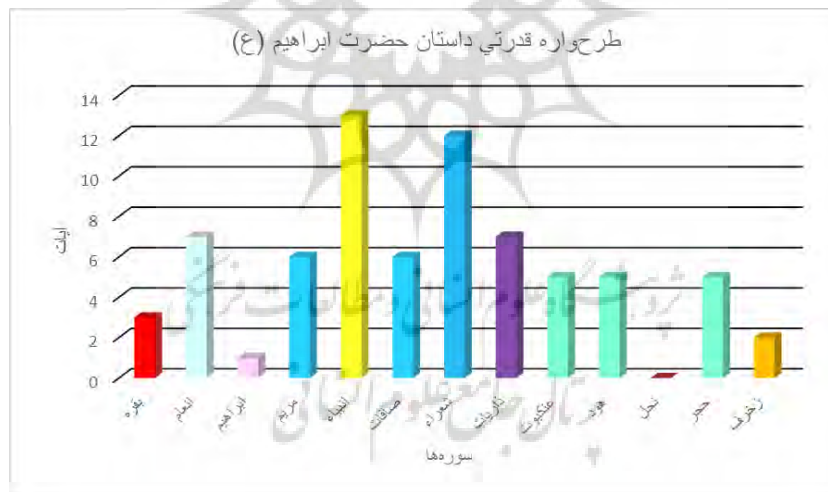
بنابراین ذکر این نمونه از آیات، نشان از وجود انواع طرح‌واره‌های قدرتی در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام و سایر داستان‌های قرآن کریم دارد. در جدول ۴ آیات دارای طرح‌واره قدرتی به همراه نمودار آنها بیان شده است.

جدول ۴ طرح‌واره قدرتی

آیات	سوره	ردیف
۲۶۰-۲۵۸-۱۲۴	بقره	۱
۸۳-۸۲-۷۹-۷۸-۷۷-۷۶-۷۵	انعام	۲
۳۶	ابراهیم	۳
۴۸-۴۷-۴۶-۴۵-۴۴-۴۳	مریم	۴
۷۱-۷۰-۶۹-۶۸-۶۶-۶۵-۶۴-۶۳-۶۱-۵۹-۵۷-۵۵-۵۴	انبیاء	۵
۸۲-۸۱-۸۰-۷۹-۷۸-۷۷-۷۶-۷۵-۷۴-۷۳-۷۲-۷۱	شعراء	۶

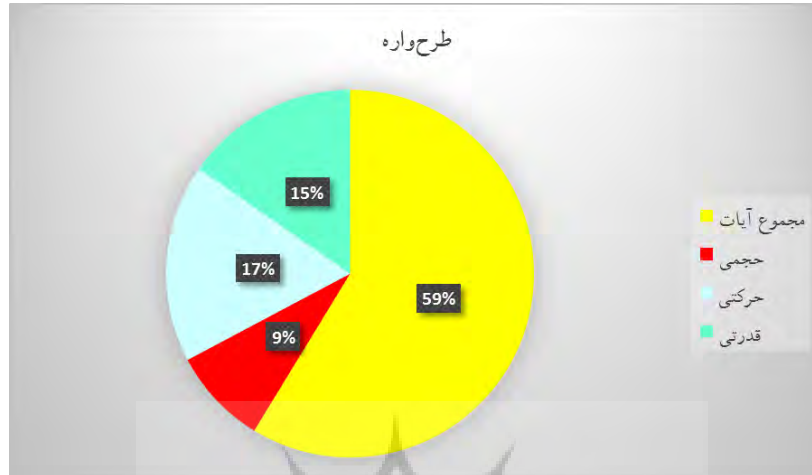
۷	صافات	۱۱۱-۱۰۳-۱۰۲-۹۸-۹۳-۹۲
۸	ذاریات	۳۶-۳۵-۳۲-۳۱-۳۰-۲۹-۲۸
۹	عنکبوت	۲۶-۲۵-۲۴-۲۳-۱۷
۱۰	هود	۷۶-۷۵-۷۴-۷۳-۷۲
۱۱	نحل	-
۱۲	حجر	۶۰-۵۹-۵۸-۵۵-۵۳
۱۳	زخرف	۳۰-۲۶

با توجه به جدول ۴ بیشترین آیات دارای طرح‌واره قدرتی در سوره شعراء بوده که دارای ۱۳ آیه است؛ همچنین سوره نحل به سبب دارانبودن هیچ گونه طرح‌واره قدرتی کمترین تعداد آیات را به خود اختصاص داده است. در نمودار ۵ طرح‌واره قدرتی داستان حضرت ابراهیم ﷺ در مجموعه سوره‌ها و آیات نشان داده شده است.

نمودار ۵ طرح‌واره قدرتی داستان حضرت ابراهیم ﷺ

نمودار ۵ نسبت طرح‌واره حجمی، حرکتی و قدرتی در مجموع تمام آیات مشتمل بر داستان حضرت ابراهیم ﷺ را نمایش می‌دهد.

نمودار ۶ مجموع آیات و طرح‌وارها

با توجه به نمودار ۶ از مجموع آیات داستان حضرت ابراهیم علیه السلام طرح‌واره حرکتی نسبت به دو طرح‌واره حجمی و قدرتی بیشترین آیات را در بر گرفته است. سپس طرح‌واره قدرتی و در مرتبه آخر کمترین آیات دارای طرح‌واره تصویری، در طرح‌واره حجمی وجود دارد.

نتیجه

لازم است ذکر شود با توجه به اینکه در زمینه داستان حضرت ابراهیم علیه السلام بر اساس نظریه جانسون از جنبه طرح‌واره‌های تصویری پژوهشی صورت نیافته است. پژوهش حاضر به جهت اینکه به بررسی طرح‌واره‌های تصویری داستان حضرت ابراهیم علیه السلام پرداخته، دارای نوآوری است.

طرح‌واره‌های تصویری با عینی‌سازی و ملموس کردن مفاهیم انتزاعی، آنها را قابل تصور و فهم می‌کنند. برای این منظور انسان با استفاده از تجربیاتی که از محیط پیرامون خود کسب نموده، برای مفاهیم انتزاعی به خلق تصویر می‌پردازد. قرآن کریم به عنوان یک اثر همه‌جانبه با توجه به مفاهیم انتزاعی گسترده‌ای که در خود جای داده است،

دارای طرح‌واره‌های تصویری بسیاری در قالب طرح‌واره‌های تصویری حرکتی، حجمی و قدرتی است.

در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام جهت انتقال مفاهیم مختلف مانند ترس و عذاب از طرح‌واره حجمی استفاده شده و مفاهیم برخورد با مشرکان و دریافت پاداش اطاعت و بندگی با طرح‌واره حرکتی ترسیم شده است؛ همچنین مفاهیمی مانند گمراهی و تسلیم شدن در برابر امر الهی به کمک طرح‌واره‌های قدرتی به نمایش گذاشته شده است.

بیشترین آیاتی که دارای طرح‌واره حجمی بوده، در سوره‌های ذاریات و عنکبوت قرار داشت. کمترین آیه در سوره‌های زخرف و نحل وجود داشت که تنها یک آیه دارای طرح‌واره حجمی است.

سوره انبیاء با بیشترین تعداد آیات، بالاترین طرح‌واره حرکتی را داراست و سوره‌های ابراهیم و بقره با دو آیه کمترین حجم طرح‌واره حرکتی را در بر می‌گیرند.

از مجموع آیات داستان حضرت ابراهیم علیه السلام طرح‌واره حرکتی نسبت به دو طرح‌واره حجمی و قدرتی دارای بیشترین تعداد آیات است. سپس طرح‌واره قدرتی و در آخر کمترین آیات دارای طرح‌واره تصویری، در طرح‌واره حجمی وجود داشت.

علاوه بر داستان حضرت ابراهیم علیه السلام سایر داستان‌های قرآن کریم نیز جهت انتقال مفاهیم انتزاعی، درک و ترسیم بهتر از طرح‌واره‌های تصویری برخوردارند. بنابراین با توجه به اینکه بسیاری از این داستان‌ها از این جنبه بررسی نشده‌اند و انتقال و آشنایی با مفاهیم انتزاعی به کاررفته در آنها در بهبود زندگی انسان مؤثر است، زمینه مناسبی برای پژوهشگران است.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم.

۱. اسودی، علی، و مدیری سمیه (۱۴۰۰). بررسی طرح‌واره‌های تصویری قرآن کریم بر اساس نظریه جانسون (مطالعه موردی سوره صافات). فصلنامه پژوهش‌های ادبی-قرآنی، ۹ (۲)، ۵۶-۳۲.
۲. بهروزی، زهره، و فرح شیرازی، سیدحیدر (۱۳۹۹). بررسی طرح‌واره‌های تصویری «رحمه» در قرآن بر مبنای رویکرد زبان‌شناختی جانسون. فصلنامه پژوهش‌های ادبی-قرآنی، ۸ (۳)، ۴۹-۲۷.
۳. توفیقی، حسن، تسنیمی، علی، و علمی مقدم، مهیار (۱۳۹۸). تحلیل طرح‌واره‌های قدرتی در غزلیات شمس و پیوند آن با الگوی جهان‌بینی مولانا. مجله شعرپژوهی (بوستان ادب) دانشگاه شیراز، ۱۱ (۴)، ۲۴-۱.
۴. توکل‌نیا، مریم، و حسومی، ولی‌الله (۱۳۹۵). بررسی طرح‌واره‌های تصویری حرف «فی» در قرآن با تکیه بر نظریه جانسون در معناشناسی شناختی. تفسیر پژوهی، ۳ (۵)، ۸۰-۴۶.
۵. جانسون، مارک (۱۳۹۶). بدن در ذهن: معنای جسمانی معنا، تخیل و استدلال. ترجمه جهان‌شاه میرزاییگی، تهران: نشر آگاه.
۶. جزایری، نعمت‌الله بن عبدالله (۱۴۲۳ق). النور المبین فی قصص الأنبياء و المرسلین. بیروت: دار الأضواء.
۷. خسروی، سمیرا، خاکپور، حسین، و دهقان، سمیرا (۱۳۹۳). بررسی طرح‌های تصویری در معناشناسی شناختی واژگان قرآن (با تمرکز بر طرح حجمی، حرکتی و قدرتی). فصلنامه پژوهش‌های ادبی-قرآنی، ۲-۱۱۰، (۴)

۸. دریس، فاطمه، ویسی، الخاص، گرجیان، بهمن، و شرفی، ساسان (۱۳۹۷).
بررسی کاربرست طرح‌واره‌های تصویری جانسون در قرآن کریم: با تکیه بر
اشاره‌های تربیتی و آموزه‌های اخلاقی در کلام وحی. دو فصلنامه آموزه‌های
تربیتی در قرآن و حدیث، ۲ (۴)، ۷۶-۵۹.
۹. راسخ مهند، محمد (۱۳۹۳). درآمدی بر زبان‌شناختی شناسی: نظریه‌ها و
مفاهیم. تهران: انتشارات سمت.
۱۰. روشن، بلقیس، و اردبیلی لایلا (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی.
تهران: علم.
۱۱. سبزواری، محمد (۱۴۱۹). ارشاد الاذهان الی تفسیر القرآن. بیروت: دار
التعارف للمطبوعات.
۱۲. شمس‌آبادی، حسین، ستاری، الهه، و میرزاده طاهره (۱۳۹۹). طرح‌واره‌های
تصویری-بلاغی در دفتر لیس للمساء إخوة از ودیع سعاده. دو فصلنامه علمی
نقد ادب معاصر عربی، ۱۰ (۲۱)، ۱۵۹-۱۴۰.
۱۳. صالحی، ملیحه (۱۳۹۶). زیبایی‌شناسی طرح‌واره‌های تصویری در قرآن
کریم (با رویکرد زبان‌شناسی شناختی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن
مجید، دانشکده تربیت مدرس دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم مشهد.
۱۴. صفوی، کوروش (۱۳۸۲). بحثی درباره طرح‌واره‌های تصویری از دیدگاه
معنی‌شناسی شناختی. نامه فرهنگستان، ۶ (۱)، ۸۵-۶۵.
۱۵. صفوی، کوروش (۱۳۹۲). درآمدی بر معنی‌شناسی. تهران: شرکت انتشارات
سوره‌مهر.

۱۶. طباطبایی، محمدحسین (۱۳۹۰). المیزان فی تفسیر القرآن. چ ۲، بیروت: مؤسسه‌ی‌العلمی‌للمطبوعات.
۱۷. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن. چ ۱، تهران: ناصر خسرو.
۱۸. طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۲ق). تفسیر جوامع‌الجامع. چ ۱، قم: مرکز مدیریت حوزه‌علمیه قم.
۱۹. طیب، عبدالحسین (۱۳۶۹). اطیب‌البیان فی تفسیر القرآن. تهران: اسلام.
۲۰. قرائتی، محسن (۱۳۸۸). تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۲۱. کردبیچه، مریم، و معصومی، علی (۱۳۸۹). استعاره‌های هستی‌شناختی در دست‌نوشته‌های کودکان. پازند، ۶ (۲۳)، ۷۹-۸۹.
۲۲. کوچش، زلتن (۱۳۹۳). مقدمه‌های کاربردی بر استعاره. ترجمه شیرین پورابراهیم، تهران: سمت.
۲۳. کاظمی، مهدی (۱۳۹۴). بررسی طرح‌واره‌های تصویری در غزلیات سنایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی. دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه مازندران.
۲۴. کرد زعفرانلو کامبوزیا، عالیه و ابراهیم پورنیک، فائقه (۱۳۹۸). بررسی طرح‌واره‌های تصویری جانسون در آیات توصیف‌کننده دوزخ و بهشت در چارچوب معناشناسی شناختی. نشریه ذهن، ۷۹، ۱۱۹-۱۵۲.
۲۵. کریمی بروجنی، مدینه، قائمی، مرتضی و پورابراهیم، شیرین (۱۳۹۶). بازنمایی طرح‌واره نیرو در گزاره‌های دینی و اخلاقی قرآن. مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۹ (۱۸)، ۷۷-۹.

۲۶. گلفام، ارسلان، افراشی، آزیتا، و مقدم، غزاله (۱۳۹۲). مفهوم‌سازی افعال حرکتی بسیط زبان فارسی: رویکرد شناختی. فصلنامه مطالعات و گویش‌های غوب ایوان، ۱ (۳)، ۱۲۲-۱۰۳.

۲۷. محمدی، مجید، و جمشیدی، فرشته (۱۳۹۹). بررسی طرح‌واره‌های تصویری و استعاره‌های مفهومی در جزء سی‌ام قرآن. فصلنامه‌ی مطالعات ادبی متون اسلامی، ۵ (۲)، ۸۵-۶۷.

۲۸. مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۱ق). الأمل فی تفسیر کتاب اللّٰه المنزل. چ ۱، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب علیه السلام.

۲۹. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱). تفسیر نمونه. چ ۱، تهران: دار الکتب الإسلامية.

30. Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*, Chicago and London: the University of Chicago Press.
31. Johnson, Mark (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning Imagination, and Reason*. Chicago and London: The University of Chicago press.
32. Loebner, Sebastian (2002). *Understanding Semantics (Understanding Language)*. First edition, Rutledge.